

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران

دانشکده پزشکی

دکترای اخلاق پزشکی

مطالعه تطبیقی دیدگاه‌های اسلامی و غیر دینی جهت تصمیم‌سازی اخلاقی در مراقبت‌های پایان

حیات

نویسنده: مینا مبشر

استاد راهنما:

آقای دکتر باقر لاریجانی

اساتید مشاور:

آقای دکتر کیارش آرامش

خانم دکتر مامک طهماسبی

آقای دکتر محمد باقر پارساپور

سال فراغت از تحصیل: 1392

بیان مسئله: در جوامع پیشرفته یا در حال پیشرفت کنونی بیماری‌های نوظهور، طولانی مدت و صعب‌العلاج از مشکلات مهم سلامت عمومی هستند. افزایش سن جمعیت باعث شیوع بیماری‌هایی شده است که بطور مشخص سالمندان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. از طرف دیگر درمان‌گران با پیشرفت فناوری‌های پزشکی و دستیابی به امکانات درمانی و مراقبتی متنوع، می‌توانند حیات بیماران را طولانی‌تر سازند. از این رو، تصمیمات و مراقبت‌های پایان حیات شکلی جدید به خود گرفته است. گاهی مراقبت‌های طولانی‌کننده حیات تنها فرایند مرگ را طولانی کرده، آن را از روند طبیعی خارج می‌سازند. از این رو امروز یکی از پرچالش‌ترین موضوعات اخلاق پزشکی، مسائل مربوط به پایان حیات و مراقبت‌های آن است. بنابراین، شفاف‌سازی موضوعات اخلاقی در مراقبت‌های پایان حیات و روشن شدن روند تصمیم‌سازی در خصوص عدم شروع یا ادامه نیافتن درمان‌های طولانی‌کننده حیات ضروری به نظر می‌رسد.

هدف مطالعه: ارزش‌های دینی از اثرگذارترین عوامل در تصمیمات اخلاقی پایان حیات هستند و تمامی ادیان از جمله دین اسلام به مباحثی در مقوله مرگ و حرمت حیات انسان پرداخته‌اند. دیدگاه اسلامی در تصمیم‌سازی برای مراقبت‌های پایان حیات با دیدگاه غیر دینی تفاوت‌هایی دارد. از این رو این مطالعه جهت تطبیق دیدگاه اسلامی و غیر دینی در این خصوص طراحی شده است تا تبیین تفاوت‌ها و شباهت‌های این دو دیدگاه بتواند راه‌گشای تصمیم‌سازان این حوزه از علم پزشکی باشد.

روش انجام مطالعه: این مطالعه، در سه مرحله طراحی شد. در مرحله اول مطالعه ای پدیدار شناسی با پزشکان انکولوژیست در خصوص مسائل اخلاقی در تصمیمات پایان حیات بیماران انتهایی انجام شد. در مرحله دوم بررسی منابع اسلامی و غیر دینی از طریق کتب، مقالات و سایت‌های معتبر مانند گوگل، گوگل اسکولار، و کتابخانه الکترونیک دانشگاه علوم پزشکی تهران در فاصله سالهای 1975 تا 2013 انجام شد. در این مرحله همچنین از الواح فشرده نور، قرآن، و کدهای اخلاق پزشکی اسلامی استفاده شد. سپس عنوان بندی مطالب استخراج شده بر طبق اهداف مطالعه صورت گرفت. به منظور تکمیل دانسته‌های اسلامی، مصاحبه‌ای ساختارمند با طرح شش سؤال اصلی در خصوص موضوع تصمیم‌سازی اخلاقی مراقبت‌های پایان حیات با هشت تن از متخصصین علوم اسلامی (شیعه) انجام شد. و به روش آنالیز محتوای قیاسی تحلیل شد. در مرحله سوم تطبیق دیدگاه اسلامی و غیر دینی بر محور شش سؤال طرح شده انجام شد.

نتایج: بر اساس نتایج بخش نخست مطالعه، پزشکان انکولوژیست مهمترین مشکلات خود در تصمیم سازی برای مراقبت های پایان حیات بیماران انتهایی سرطان را در خصوص تصمیم برای قطع یا عدم شروع بعضی اقدامات درمانی طولانی کننده حیات، ارتباط صادقانه با بیمار و مسائل مالی بیماران مطرح کردند. بعد از بررسی متون و مطالعه منابع وانجام مصاحبه با متخصصین حوزه علوم اسلامی، و تطبیق دو دیدگاه اسلامی و غیر دینی بر طبق شش سؤال اصلی مطروحه، تفاوتها و شباهت های ظاهری دو دیدگاه مشخص شد. به نظر می رسد مهمترین تفاوت ظاهری این دو دیدگاه در زمینه تعریف مرگ و فرد تصمیم گیرنده در مراقبت های پایان حیات است. از شباهت های ظاهری مهم دو دیدگاه این بود که علائم بالینی مرگ به عنوان ملاک مرگ در هر دو دیدگاه مورد توجه بوده، ملاک قلبی و مغزی در هر دو دیدگاه پذیرفته شده است و تشخیص آن توسط پزشکان به عنوان مرجع اصلی تشخیص مطرح است. از دیگر شباهت های مهم ظاهری دو دیدگاه این است که دخالت بیمار در تعیین محدوده درمان ها و امتناع از درمان های بیهوده که تنها احتضار را طولانی می کند مورد پذیرش است و بر این نکته تأکید وجود دارد که حفظ حیات و ادامه درمان ها باید عاقلانه باشد.

نتیجه گیری نهایی: با مطالعه انجام شده تفاوت و شباهت واقعی دو دیدگاه، این گونه قابل توضیح است که در اخلاق زیستی غیر دینی دیدگاه شخص محوری با تکیه بر اصل اتونومی به عنوان یک تدبیر اساسی برای حل بسیاری منازعات اخلاقی مطرح است. اخلاق زیستی غیردینی بر حق فردی تأکید دارد. از این رو، با تکیه به مبانی زیست شناختی مرگ و بیماری، و تأکید بر خواسته بیمار و بهره جستن از دستورالعمل ها و مقررات سعی بر سامان دهی بخشی از تصمیمات مشکل اخلاقی در مراقبت های پایان حیات دارد. اما در دیدگاه اسلامی محوریت اصلی ارزش و حفظ حیات است که نمی توان تنها با خواسته فرد در مورد آن تصمیم گرفت؛ از این رو در عین حال که بر حق بیمار برای اعلام نظر و درخواست طولانی نشدن احتضار تأکید می شود، معیارهایی بر مبنای اصول اخلاقی و فقهی اسلامی برای ادامه یا قطع درمان های حافظ حیات مورد استناد قرار می گیرد. بدین لحاظ بر اتخاذ تصمیم نهایی توسط گروهی از متخصصین تأکید می شود و پزشکان به عنوان عوامل اصلی تعیین مصادیق قطعی مرگ شناخته می شوند. علاوه براین نظر پزشکان در مورد بیهودگی درمان بسیار مهم است. از این رو تصمیمات اخلاقی مراقبت های پایان حیات مبتنی بر تفکر اسلامی، مستلزم وجود راهنمایی

است که بر پایه مفاهیم اسلامی در خصوص مرگ و حیات انسان، هدف از زندگی، خواست پروردگار، حدود حاکمیت اختیار انسان، و وظایف و تعهدات اخلاقی پزشکان باشد.